

» viduaque perseverem. Nunc vero et secundae et tertiae et
 » quartae nuptiae, ut de pluribus taceam, reperiuntur, et non
 » ignoramus, quod tale coniugium eiiciet nos de regno Dei.
 » Sicut enim ab ecclesiasticis dignitatibus non solum fornicatio,
 » sed et nuptiae repellunt. Neque enim episcopus, nec presby-
 » ter, nec diaconus, nec vidua (diaconissa), possunt esse di-
 » gami: sic forsitan et de coetu primitivorum immaculatorum-
 » que Ecclesiae... eiicietur digamus: *Non quo in aeternum*
mittatur incendium, sed quo partem non habeat in regno
Dei... Puto enim monogamum et virginem et eum, qui in
 » castimonia perseverat, esse de Ecclesia Dei: eum vero, qui sit
 » digamus, licet bonam habeat conversationem, et caeteris vir-
 » tutibus polleat, tamen non esse de Ecclesia, et de eo numero,
 » qui non habent rugam aut maculam, aut aliquid istiusmodi:
 » sed esse de secundo gradu... et *qui salvantur quidem* in no-
 » mine Iesu Christi, nequaquam tamen coronantur ab eo (37).»

Igitur Origenes hoc in loco *regni Dei* nomine minime significat coelestem beatitudinem, neque *Ecclesiae* voce militantem Ecclesiam, sed peculiarem perfectorum coetum, qui in primo perfectionis gradu consistunt, ad quem spectant virgines et monogami peculiari gloria et corona donandi, a qua excluduntur bigami, utpote imperfecti et ad secundum gradum deiecti; verumtamen ex Origene hi ipsi *salvantur*, adeoque ex eius mente non illico utuntur concubitu.

Ex horum documentorum disquisitione et examine facile est colligere haud multos esse ex veteribus Patribus, qui bigamiam habuerint ut illegitimatam, prout vulgo traditur (38), sed aut omnino paucos, et fortasse, ne unum quidem. Si enim hermeneutica diligentia veterum testimonia expendantur, patet non aliam fuisse eorum mentem, quam ut ad maiorem perfectionem fideles in custodienda castitate post viduitatem excitarent, atque

(37) Hom. XVII. in Luc. ed. De la Rue. opp. tom. III. pag. 935.

(38) Ut Maran adn. in lib. III. S. Irenaei, item in loc. cit. Athenagorae, Otto in nova edit. opp. S. Iustini, Cotelerius in not. cit. ad mandat. IV. Pastoris, Martene *De antiquis eccles. Ritibus* lib. I. cap. IX. art. I. n. 4. etc.

ab eo, quod minus decet, retraherent. Sane Cotelerius, qui pro eruditio sua quotquot potuit in hanc sententiam collegit, nonnisi undecim recensuit testimonia, nempe Athenagorae, Theophili Antiocheni, Irenaei, Tertulliani adhuc catholici, Minucii Felicis, Origenis, Gregorii Nazianzeni, Chrysostomi, Amphilochii, Ambrosii et Hieronymi (39). Porro hi Patres ad unum omnes, ut ostendimus, catholicum sensum praesefuerunt. Hoc erat adnotandum ad vindicias Patrum agendas, quos protestantes vellicare gestiunt (40).

Sed si ita est, regeret aliquis, qui factum est ut digami ab Ecclesia variis poenis pro temporum varietate plecterentur? Responso ex dictis in promptu est, quia ipsa quamdam deprehendit in his nuptiarum iteratoribus incontinentiae labem, eo ipso quod Apostolus has secundas nuptias solum indulserit atque permiserit habita ratione horum infirmitatis, dicens: « Quod si non se continent, nubant, melius est enim nubere quam uri (41). »

Atque haec est ratio, quam praebent quotquot durius de secundis nuptiis loqui visi sunt. Iuverit uno alterove veterum testimonio id adstruere, ut melius illorum mens innotescat. Omissis autem Clemente Alex., Origene, Theophilo Antiocheno,

(39) Coteler. in nota 34. ad lib. II. *Pastoris*.

(40) Cf. Ceiller, *Apologie de la morale des Pères de l'église* ed. Paris. 1718. pag. 31. seqq. necon Mamachium, *Origin. et antiquit. christ.* Romae 1731. tom. III. lib. III. cap. 6. §. 4. p. 374. seq. Praecipue vero Daniel Tobenz in op. *Examen tractatus Io. Barbeyraci de doctrina morali Patrum Ecclesiae.* Vindob. 1785. Hic enim calatum strinxit adversus Barbeyracum post Buddaeum Lutheranum, qui et ipse insurrexit adversus eundem in *Isagoge historico-theologica.* Lips. 1727. duob. vol. in 4. lib. II. cap. 4. Nec non post doctum Liberatum Fassonium in op. *De morali Patrum doctrina adversus librum Io. Barbeyraci.* Liburni 1767.

(41) I. Cor. VII. 9. Quinimmo inveni in capitulis Theodori, Cantuariensis. archiepiscopi, cap. XVI. his verbis expressum: « In primo coniugio debet presbyter missam agere, et benedicere ambos: et postea abstineant se ab Ecclesia triginta diebus; quibus peractis poeniteant XL. diebus et vident orationi et postea communicent cum oblatione. » Apud Dacherium *Spicileg.* tom. IX. pag. 34.

Basilio, Gregorio Nazianzeno aliisque, quorum verba iam protulimus, Auctor commentarii in epistolas S. Pauli sub S. Ambrosii nomine, ita loquitur: « Quamquam a Deo primae nuptiae sint, secundae vero permisae sunt. Denique primae nuptiae » sub benedictione Dei celebrantur sublimiter: secundae autem » etiam in praesenti carent gloria; concessae sunt autem propter » incontinentiam: et quia solent viduarum iuniores incurrire; » ac per hoc concedit secundas (42).» Sic etiam Auctor operis imperfecti in Matthaeum loquitur: « Apostoli praeceperunt se- » cundas adire nuptias, propter incontinentiam hominum. Nam » secundam quidem accipere, secundum praeceptum Apostoli » est: secundum autem veritatis rationem, vere fornicatio est; » sed dum permittente Deo publice et licenter committitur, fit » honesta fornicatio (43); » ut alias praeteream.

Hac ipsa de causa factum est, ut secundae nuptiae in Ecclesia parum honorificae haberentur. Siquidem Ecclesia digamos a sacris ordinibus tanquam irregulares adhuc arcit; antiquitus autem etiam poenitentiae subiecit. Cuius rei monumenta indubia extant in veteribus constitutionibus. De iis, qui ob bigamiam a sacris arcentur ordinibus, monumentum extat in ipsis canonibus apostolicis: « Si quis post baptismum secundis nuptiis copula- » tus... non potest esse episcopus, non presbyter, aut diaconus, » aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deser- » viunt (44).» Hic canon exactus est ad normam apostoli Pauli,

(42) Comm. in 1. Cor. VII. 40. In append. ad opp. S. Ambrosii ed. Maur. tom. II. col. 158.

(43) Homil. XXXII. in Matth. in append. opp. S. Io. Chrysost. ed. Maur. tom. VI. pag. CXXXIV. etsi hic auctor secundas nuptias absolute non improbet, nemo tamen negaverit ipsum temere de eis fuisse locutum dum secundas nuptias permissas ab Apostolo comparat cum permissione facta a Mose dandi libellum repudii. Nec mirum; hic enim auctor utpote arianus et anomaeus in plures errores lapsus est. Inter quos et hic recensetur de secundis nuptiis. Cf. *Diatribam ad opus imperfectum in Matthaeum*, quod Chrysostomi nomine circumserit r a Maurin. editore, Monfauconio, praemissa loc. cit. pag. I. §. VI. et VII.

(44) Can. XVII. vers. Dyonisi Exigui apud Cotelerium PP. Apost. vol. I. p. 456. ed. Antwerp. 1698. In quem canon. Cf. Guillelmi Beveregii annotationes ib. pag. 465.

qui I. Tim. III. praecipit, episcopum unius uxoris virum esse debere, seu neminem eligendum in episcopum, nisi qui fuerit unius uxoris vir, idem statuit de eligendo in presbyterum Tit. I. 6. et in diaconum I. Tim. III. 12. unde Origenes: « Nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus, nec vidua pos- » sunt esse digami (45). »

Poenitentiae praeterea publicae addictos quondam digamos fuisse exploratum pariter est, ut constat ex concilio Neocaesariensi quod can. III. statuit « De his, qui saepius nubunt tempus qui- » dem poenitentiae quod his constitutum est observandum; sed » conversatio et fides eorum tempus abbreviabit. » Et can. VII. « Presbyterum convivio secundarum nuptiarum interesse non » debere; maxime cum precipiat secundis nuptiis poenitentiam » tribuere. Qui ergo erit presbyter, qui propter convivium illis » consentiat nuptiis (46)? »

Idem constat ex conc. Ancyrano, quod can. XIX. sanxit: » Quotquot virginitatem promittentes irritam faciunt sponsionem » suam, inter bigamos censeantur (47).» Nempe subiiciantur eidem poenitentiae, qua bigami obstricti sunt; nec non ex concilio Laodiceno, a quo can. I. statutum invenimus: « De his... qui » secundis nuptiis iuncti sunt... oportet, ut parvo tempore » transacto, vacent orationibus et ieuniis; quibus etiam, iuxta » indulgentiam, communionem reddi decrevimus (48). » Idem colligitur ex S. Basilio, qui in epist. prima canonica ad Amphiliolum can. IV. « De trigamis, inquit, et polygamis definire » (Patres) eumdem canonem, quem et de digamis servata pro- » portione: annum videlicet in digamis (49). »

Adhuc sec. VII. et VIII. in capitulis Theodoro, archiepiscopo Cantuariensi, adscriptis invenimus: « Digamus poeniteat primo

(45) Hom. cit. XVII. in Luc. Cf. etiam Tertull. *De exhort. castit.* c. 7. Epi- phanium *Exposit. fidei*, Hieronymum lib. I. adv. Iovin. et in epist. ad Ageruch. de monogamia etc.

(46) Apud Hard. *Acta concil.* tom. I. col. 284. celebratum est autem an. 514.

(47) Ibid. col. 279. ex vers. Isid.

(48) Ib. col. 781. ex vers. Dionysii.

(49) Ep. ed. Maur. CLXXVIII. opp. tom. III. p. 271.

» anno, quarta feria et sexta feria, et in quadragesimis tribus
» abstineat se a carnibus, et separetur. » Huc pariter capitulum
» refertur paulo ante adductum ex eodem Poenitentiali Theodori
» Cantuariensis (50). » Idem constituit Ecgbertus Eboracensis,
qui bigamos ad abstinentiam a carnibus damnavit integro anno
feriis IV. et VI. et spatio trium quadragesimarum; vetuitque
quominus sacerdotes assisterent convivio bigamorum (51).

Insuper bigamis passim denegabatur in nuptiarum celebra-
tione benedictio sacerdotalis, prout disertis verbis tradit S. Cae-
sarius Arelatensis dicens: « Qui uxorem optat accipere, sicut
» illam virginem invenire desiderat, ita ipse usque ad nuptias
» virgo sit: quia si non fuerit, benedictionem accipere cum
» sponsa sua non merebitur (52). » Id ipsum testatus antea iam
fuerat Ambrosiaster ut ex allatis eius verbis constat, dum in
suo commentario in 1. Cor. VII. « Primae nuptiae, scribit, sub
» benedictione Dei celebrantur sublimiter: secundae autem
» etiam in praesenti carent gloria (nempe benedictione) (53). »
Idem eruitur ex lib. VII. Capitularium regum Francorum, quo
decernitur: « Nemo usque affinitatis lineam ex propinquitate
» sui sanguinis connubia ducat, neque *virginibus* sine benedi-
ctione sacerdotis, quis nubere presumat... tunc si *virgo* fuerit
» cum benedictione sacerdotis... ducenda est uxor (54), » ex
quibus patet eos, qui iterum nubebant, benedictione caruisse.
Et Alexander III. « Capellatum, quem benedictione cum se-
» cunda constiterit celebrasse, ab officio beneficioque suspen-

(50) In *Spicilegio Dacheriano* Paris. 1669. tom. IX. can. XIV. pag. 54. Huc
pariter refertur capitulum paulo ante relatum ex eodem Poenitentiali Theodo-
ri Cantuariensis.

(51) Apud David. Wilkins *Concilia magna Britanniae*. Lond. 1737. tom. I.
pag. 401 seq. *Excerptio. D. Ecgberti Eborac. arch. can. XCI.* pag. 106, Cf.
etiam *Poenitent.* ibid.

(52) Serm. 289 in append. ed. Maur. opp. S. Augustini tom. V n. 5. col.
482. Si tamen hic sermo est de bigamis, et non potius de iis, qui ante nuptias
adulterinum commercium habuissent.

(53) Loc. cit.

(54) In *Capitulario reg. Franc.* ex ed. Baluzii cap. CLXXIX. pag. 1065.

» sum (55) » esse declarat. Hinc Durandus: « Nuptiae, inquit,
» benedicenda sunt a sacerdote cum precibus et oblationibus.
» Verumtamen vir et mulier ad digamiam transiens, matrimo-
» nium contrahendo non debet a presbyteris benedici (56). »

Apud Graecos pariter non coronabantur digami, -cuius rei
testis est Leo Allatius plura proferens documenta (57). Nos alias
attulimus verba Theodori Studitae (58). Nicephorus etiam, pa-
triarcha Constantinopolitanus, aperte statuit: « Digamus non
» coronatur, sed poenis subiacet (59). » Usus tamen postea
inolevit in Ecclesia Constantinopolitana ut contra caeterarum
Graeciae ecclesiarum morem coronarentur ac benedicerentur
etiam bigami, teste eodem Allatio qui scribit: « Ecclesiam
» (ipsam Constant.) bigamis etiam sponsalitias coronas impo-
» nere », dum « Graeci omnes hoc tempore... digamos ubique
» sine ulla benedictione coronant (60) » Goarius in Euchologio
officium coronationis etiam pro bigamis exhibet (61). Verum, ut
animadverterat iamdiu S. Theodorus Studita, eiusmodi coro-
natione aut benedictio, quae peracta poenitentia concedebatur
bigamis, erat a benedictione et coronatione nuptiali plane di-
versa (62). Immo haec benedictio pro bigamis sero introducta
est ex quadam disciplinae immutatione post Leonem imperato-
rem qui *Philosophus* est nuncupatus (63). Sic in concordiam
revocantur, quae sibi invicem adversari videntur in ritibus
Graecorum, dum ex una parte absolute dicitur in ipsorum eu-

(55) Tit. XXI. *De secundis nuptiis* in decreto lib. IV. cap. 1.

(56) In *Rationati* lib. I. cap. 9. Hic autem Durandus permisceri nequit cum
altero Durando episcopo Sancti Porciani.

(57) *De perpetua consensione*, lib. III. cap. 15.

(58) Ex epist. 51. lib. 7. ad Naucratium, quae tota est de hoc argumento,
apud Sirmundum tom. V.

(59) Apud Allatum 1. c.

(60) Op. et I. cit. pag. 1154. et 1156.

(61) Pag. 405 seqq.

(62) Epist. cit.

(63) Renaudot. *Perpetuité de la foi* tom. V. pag. 457. nec non Chardon *Hist.*
des sacrem. tom. VI. p. 208.

chologiiis *digamus non coronatur* (64), ex altera vero invenimus officium peculiare pro coronatione digamorum.

Privabantur praeterea bigami Ecclesiae eleemosynis, uti testatur S. Hieronymus sribens: « Non solum ab officio sacerdotali digamus excluditur; sed et ab eleemosyna Ecclesiae, dum indigna putatur stipe, quae ad secunda coniugia devoluta est (65). »

Denique nonnisi sub quibusdam conditionibus secundae nuptiae permittebantur, quarum prima fuit, ut integer ab obitu coniugis annus fluere deberet, antequam novae nuptiae inirentur: cuius conditionis mentio occurrit in actis S. Meygoldi martyris apud Bollandum, in quibus legitur: « Sicut igitur lex canonica de viduis habet, transacto anno post obitum comitis Willelmi, celebrantur nuptiae de Geita et Meygolfo (66). Canon reperitur in capitulis ita dictis Theodori Cantuariensis his verbis expressus: « Muliere mortua liceat viro post mortem alteram accipere; mortuo vero viro, post annum liceat mulieri alterum virum accipere (67).» Hic canon conformis fuit legi imperiali, quae extat in codice Theodosiano: « Si qua ex foeminis perduto marito, intra anni spatium alteri festinavit innubere: (parum enim temporis post X. menses servandum adiicimus, tametsi exiguum putemus); probrosis iniusta notis, honestioris nobilisque personae et decore et iure privet; atque omnia, quae de prioris mariti bonis vel iure sponsaliorum vel iudicio defuncti coniugis consecuta fuerat, amittat. Et sciat nec de nostro beneficio vel adhortatione sperandum sibi esse subsidium (68).» Hunc autem canonem ac legem Innocen-

(64) Διγάμος μὴ στεγανώται. Euchol. p. 601.

(65) Epist. cit. ad Ageruchiam. n. 6. ed. Vall. tom. I. col. 898.

(66) Ad diem 8. Feb. tom. II. pag. 493, col. 2. n. 7. floruit porro hic Meygoldus seu Mengoldus ac martyrio functus est sec. X.

(67) In *Spicilegio Dacherii* tom. IX. pag. 58. cap. LXXII. Haec ipsa totidem verbis leguntur in *Excerptis Egberti*, Eboracensis archiepiscopi, c. 116.

(68) Lib. III. tit. 8. leg. I. *De secundis nuptiis*, lata autem lex est Eucherio et Syagrio consulibus an. 583. Lex porro haec fuit veterum Romanorum a Romulo ipso constituta, cum annus Romanus decem tantum mensibus constaret.

tius III. abrogavit definiens: « Cum secundum Apostolum mulier mortuo viro suo ab eius sit lege soluta, et nubendi, cui velit, *tantum in Domino*, liberam habeat facultatem, non debet legalis infamiae sustinere iacturam, quae licet post viri obitum intra tempus luctus, (scilicet unius anni spatium,) nubat, concessa sibi ab Apostolo utitur potestate: cum in his praesertim saeculares leges non deditur sacros canones imitari (69). »

Altera conditio, qua saltem alicubi tenebantur, quicumque iterum vellent nubere, haec erat, ut novum non celebrarent coniugium absque sacerdotum et populi consensu, prout constitutum reperitur in Capitularibus regum Francorum; ne christiani viduas absque suorum sacerdotum consensu et conlibentia plebis ducere praesumant (70).» Hanc tamen conditionem ab Ecclesia nunquam adoptatam censeo.

Ex quibus omnibus pronum est inferre, Ecclesiam semper aegre tulisse secundas nuptias, etsi eas nunquam prohibuerit. Nec mirum cuique esse debet, si Ecclesia minus se erga eiusmodi iterata coniugia propensam exhibuit ob indicium, quod ea praese ferre videntur animi non admodum continentis pudicique; cum vel apud ipsos ethnicos haec opinio invaluerit (71), adeo ut di-

Licet autem postea a Numa annus protractus fuerit ad menses duodecim, tamen nihil immutatum est circa menses decem viduitatis, adeo ut quoties invenitur penes veteres viduam post mariti obitum lugere per annum, hoc de anno Romano decem mensium tantum intelligi debeat. Atque ita res perduravit, donec Theodosius duos adiecerit menses, confeceritque annum integrum. Cf. Bingham *Origin. ecclesiast.* tom. IX. lib. 22. cap. 2. §. 8.

(69) Lib. IV. *Decretal. tit. De secundis nuptiis* cap. ult. Idem cap. 4. *Super illam* ibid. statuit Urbanus III. atque hoc merito, nam ex allata Pauli sententia revocatae sunt omnes poenae et infamiae, quae secundum leges civiles mulieri secundo nubenti infligebantur; maxime si infra tempus luctus, id est infra annum, aut infra decem menses nuberet. Hinc Plutarchus in Antonio refert, Octaviam, sororem Augusti Caesaris, senatus consulto, et auctoritate dispensatam, ut iure posset M. Antonio nubere ante decem menses a viri obitu.

(70) Lib. VI. n. 408.

(71) Hinc Virgilius sic introducit Didonem dicentem:

gami passim despicerentur, ac magno in pretio et existimatione haberentur, quae fidem primo marito defuncto semper servassent.

ARTICULUS II. — Doctrina Ecclesiae ac disciplina circa trigamiam ulterioresque nuptias successivas exponitur ac vindicatur.

Dubium non est de legitimitate trigamiae et subsequentium coniugiorum, idem esse ferendum iudicium ac de digamia. Hoc solum intercedit discrimen iuxta veterem disciplinam, quod severiori poenitentia multati fuerint, qui ad ulteriores nuptias transiissent, quam qui iterato semel connubio contenti fuissent, ob maiorem incontinentiam, quam praeseferabant. Idque tum in Ecclesia occidentali tum potissimum in orientali, quae iugiter se magis adversam his successivis nuptiis exhibuit.

Peculiarem nihilominus proposuimus de hisce ulterioribus coniugiis tractationem instituere, ut veteris Ecclesiae sensum circa illa patefaceremus contra nonnullos, qui contendere visi sunt, Ecclesiam modum excessisse spectando, ut ipsi autumant, eiusmodi matrimonia tanquam absolute illicita immo etiam illegitima ac nulla. At vero rigor ille non dogma sed solam disciplinam attingebat.

Sane nulla erat ratio, quare Ecclesia trigamiam aut tetragamiam ulterioresque nuptias damnaret, dum digamiam toleraret probaretque. Siquidem eidem fundamento omnes eiusmodi coniunctiones, quae priori succedebant, innitebantur, verbis scilicet Apostoli tum in Ep. ad Rom. « Si mortuus fuerit vir eius, liberata est (mulier) a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro; » tum in I. Ep. ad Corinth. « Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant; » et iterum : « Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit, quod si dormierit

Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellein sociare iugali,
Huic uni forsitan potui succumbere culpare.

In lib. IV. V. 15-19. ubi repetere nuptias Dido *culpam* vocare non abuuit.

» vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. »

Quae sententiae generales sunt, neque coarent nuptiarum repetitionem ad unam vel alteram tantum, sed indefinite sese extendunt ad tertias, quartas aut quintas nuptias, prout iamdiu adverterat S. Augustinus, licet viduitatem pree nuptiis et commendet et suadeat : « De tertiis, inquit, et de quartis nuptiis solent homines movere quaestionem. Unde, ut breviter respondam, nec ulla nuptias audeo damnare.... Quis enim sum, qui putem definiendum, quod nec Apostolum video definiuisse? Ait enim : *Mulier alligata est quandiu vir eius vivit*. Non dixit, primas, aut secundas, aut tertias, aut quartas : sed, mulier, inquit, *alligata est, quandiu vir eius vivit, si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino*. Beator autem erit, si sic permanserit. Quid huic sententiae, quantum ad hanc rem adinet, addi vel detrahi possit, ignoror.... Quapropter nec contra humanae verecundiae sensum audeo dicere, ut quotiens voluerit, viris mortuis, nubat foemina : nec ex meo corde praeter Scripturae sanctae auctoritatem, quotaslibet nuptias audeo condemnare (72). »

Haec confirmantur ex iis, quae respondit Christus Dominus Sadduceis ab eo sciscitantibus cuius futura esset uxor, quae septem fratribus nupsisset. Nam eam non damnat, quod septem viris nupsisset, ut iterum observat S. Augustinus scribens : « Ipsum quoque apostolorum magistrum et Dominum audio Sadduceis respondentem, cum proposuissent mulierem non univiram, vel biviram, sed, si dici potest, septiviram, in resurrectione cuius futura esset uxor. Incepans enim in eos ait, *Erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim nec nubent, nec uxores ducent : non enim incipient mori, sed erunt aequales angelis Dei*. Eorum itaque resurrectionem commemoravit, qui resurgent ad vitam, non qui resurgent ad poenam. Potuit ergo dicere, erratis nescientes Scripturas neque virtutem Dei, in illa enim resurrectione multinubae istae esse non poterunt : deinde addere, quia nec

(72) Lib. *De Bono viduitat*. Cap. XII. ed. Maur. opp. tom. VI. col. 376 seq.